

FARGE- OG BYGNINGSUNDERSØKELSE AV TRAPP I SJØSTUEN

Bf 248 Finnegården, Verdensarvstedet Bryggen i Bergen

Tone Marie Olstad og Hulda Blix

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Farge- og bygningsundersøkelse av trapp i sjøstuen Bf 248 Finnegården, Verdensarvstedet Bryggen i Bergen	Rapporttype/nummer NIKU Rapport 172	Publiseringsdato 23.01.2023
	Prosjektnummer 1021191	Sider 29
	Avdeling Konservering	Tilgjengelighet Åpen
Forfatter(e) Tone Marie Olstad og Hulda Blix	ISSN 2703-7797 ISBN 978-82-8101-319-3	Oppdragstidspunkt / periode utført September 2022 og januar 2023
	Forsidebilde Trappen mellom 2. og 3. etasje. Nedenfor repos. Foto: NIKU, 2022.	

Prosjektleder Kjersti Marie Ellewson
Prosjektmedarbeider(e) Tone Marie Olstad og Hulda Blix
Kvalitetssikrer Kjersti Marie Ellewson

Oppdragsgiver / finansiert av Bergen kommune
--

Sammendrag Rapporten beskriver hovedtrappen i Finnegårdens sjøstue, samt resultatet av undersøkelser i 2019 og i 2022/23. Rapporten konkluderer med at trappen er endret, kanskje i flere omganger, og at den kan ha løpt annerledes enn i dag.
Abstract The report describes the main staircase in Finnegården's Sjøstue (the wooden, main building at Finnegården), as well as the results of the architectural paint research on the staircase done in 2019 and 2022/23. The staircase has been changed through the ages, maybe several times, and is probably not in its original position or site.

Emneord Fargeundersøkelser, interiør, Bryggen i Bergen, Finnegården, sjøstue, trapp
Keywords Architectural paint research, interior, Bryggen in Bergen, Finnegården, sjøstue, staircase

Avdelingsleder
 Kjersti Marie Ellewson

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunn og formål	7
1.1	Kommentarer til undersøkelsen og rapporten	7
1.2	Gjennomføring	7
1.3	Dokumentasjon	7
1.4	Interiørets tilstand ved undersøkelsen	7
2	Metode for undersøkelsen	8
2.1	Avdekkinger	8
2.2	Tverrsnitt	8
2.3	Registrering av fargekoder	8
2.4	Vurdering av bindemiddel og pigmenter	8
2.5	Periodeskjema	8
3	Beskrivelse og dokumentasjon av trappen	9
3.1	Trapp mellom 1. og 2. etasje	9
3.2	Trapp mellom 2. og 3. etasje	12
3.3	Balustre og håndtrev	14
3.4	Port i repos mellom 2. og 3. etasje	17
3.5	Negativt fargespor på vestvegg i 2. etasje	18
4	Resultat fra fargeundersøkelsen	19
4.1	Trapp i rom 105	19
4.1.1	Sekundære balustre fra repos	19
4.2	Trappen i rom 209	20
4.2.1	Baluster i gelender på gulv	20
4.3	Trappen mellom rom 209 og repos	21
4.3.1	Vestsiden av megler i 209	21
4.3.2	Oversiden av indre trappevange mot vestvegg	21
4.3.3	Baluster i trappen før repos	22
4.3.4	Port ved repos	23
4.4	Trapp mellom repos og rom 308	24
4.4.1	Trappevange over repos	24
4.4.2	Håndtrev over repos	24
4.4.3	Undersiden av håndtrev over repos	25
4.5	Trapp i rom 308	26
4.5.1	Baluster i gelender på gulv	26
5	Oppsummering	27
5.1	Endringer i trapp mellom 2. og 3. etasje	27
5.1.1	Alternative trappeløp mellom 2. og 3. etasje	27
5.2	Trappens historikk basert på undersøkelsene og andre kilder	28
6	Fargehistorikk	29
7	Konklusjon	29
8	Innlegg til diskusjon om tiltak	29
9	Kilder	29

1 Bakgrunn og formål

Prosjektleder Bodil Kvalheim i Bergen kommune ønsket en videre undersøkelse av trappen i sjøstuen i Finnegården. Denne løper gjennom tre etasjer nordvest i sjøstuen. Formålet var å se om det kunne hentes mer informasjon om trappens datering, om den er opprinnelig, sekundær eller endret. Undersøkelsen kommer i tillegg til den som er gjort tidligere (se NIKU Oppdragsrapport 27/2019). Gjennom den videre istandsettings- og restaureringsprosessen kan det komme fram nye detaljopplysninger om trappen som kan supplere de funnene som er gjort i denne og den foregående undersøkelsen.

1.1 Kommentarer til undersøkelsen og rapporten

Undersøkelsen har vært konsentrert om balustre, sidevanger og håndtrev. Inntrinn og opptrinn er ikke fargeundersøkt. Deler av inntrinnene er vurdert å være sekundære. Undersøkelsen styrker de vurderingene av trappen som ble gjort ved tidligere undersøkelser. Vi mener at trappen er endret og muligens flyttet, men det er ikke mulig å si noe sikkert om dette. Rapporten presenterer trappen og forsøker å liste argumenter for endring og flytting. Deler av teksten i rapporten der trappen presenteres er hentet fra NIKU Oppdragsrapport 27/2019.

1.2 Gjennomføring

Feltarbeid ble gjennomført 20. september 2022 og 17. januar 2023 av Hulda Blix, NIKU ved og Tone Marie Olstad, Kulturminnekjerringråd. I 2022 hadde vi ikke tilgang til trappen mellom 1. og 2. etasje fordi deler av denne var demontert.

1.3 Dokumentasjon

Interiørene er fotografert i 2015 før inventar ble fjernet. De er dessuten fotografert tomme av B+B arkitekter AS i 2018/2019. Foto i denne rapporten ble tatt ved gjennomføring av undersøkelsen i 2022, dersom ikke annet er nevnt.

1.4 Interiørets tilstand ved undersøkelsen

Bygningen er hevet og det er satt inn stål og stendere i treverk i forbindelse med dette. Alle vinduer er fjernet og interiøret lyses opp med byggeplasslys. Store deler av flatene i interiørene er skitne og bærer preg av både bruksslitasje og museal slitasje.

2 Metode for undersøkelsen

2.1 Avdekkinger

Lagvise avdekkinger (fargetrapp) og avdekkinger av spesifikke fargelag ble utført på utvalgte arkitekturelementer. Dette ble gjort mekanisk med skalpell og kjemisk med malingsfjerner. Lagene tolkes og nummereres. Nummereringen er veiledende og vil kunne endres etter man har undersøkt tverrsnitt av malingslagene. Videre ble det gjort stikkprøver på ytterligere overflater for å se om resultatet stemte med tilsvarende bygningselementer.

2.2 Tverrsnitt

Det ble tatt ut materialprøver for mikroskopiundersøkelse ved NIKUs konserveringsavdeling i Oslo. Fremstilling av tverrsnitt gjør det mulig å se eksakt antall malingslag på en gitt flate, dersom disse er intakte, og gir utfyllende informasjon til avdekkingene. Med UV-lys kan man hente ut ytterligere informasjon om malingslagenes oppbygging, samt identifisere enkelte pigmenter. Tverrsnitt er undersøkt i mikroskop ved NIKUs laboratorium. Materialprøver er støpt inn i syntetisk kunstharpiks (Technovit 2000 LC) og slipt vinkelrett. Prøvene er undersøkt med lysmikroskop (NIKON Eclipse Ci-Pol) med 50x, 125x, 250x og 500x forstørrelse i både normalt lys og ultrafiolett lys (UV-filter EX 330-380nm, DM 400, BA 435). Digitale fotografier av prøvene er lagret i TIFF-filformat. Materialprøvene oppbevares hos NIKU.

2.3 Registrering av fargekoder

Fargeregistrering ble gjort med NCS (Natural Color System® Index 1950), som er et internasjonalt system for beskrivelse av farge. Det er bare avdekkede farger som er kodet, og det er ikke mulig å kode en farge ut fra tverrsnitt. Ikke alle farger er kodet.

Fargekodene skal i de fleste tilfellene oppfattes som veiledende, både fordi malingen ofte forandres over tid og fordi det sjeldent er mulig å finne én NCS-kode som fullstendig samsvarer med den avdekkede fargen. Det må tas høyde for at de avdekkete malingene gjerne er skitne, avblekete og nedslitte, og at fargene derfor kan se annerledes ut enn da malingen ble påført. Oljen i oljebaserte malinger gulner når den ikke utsettes for lys. Det betyr at de fargene som avdekkes vanligvis er for varme eller gule i forhold til hvordan de opprinnelig har vært. Konservatorer tar hensyn til pigmentenes og bindemidlenes endringer når fargene kodes. Dersom den avdekkede fargen ligger mellom to fargekoder, angis dette med en skråstrek (/) mellom kodene.

2.4 Vurdering av bindemiddel og pigmenter

Bindemiddel og pigmenter i malingslagene er vurdert visuelt i avdekkinger og tverrsnitt.

2.5 Periode-skjema

Basert på avdekking, tverrsnitt og arkivundersøkelser har fargesettingen av de undersøkte arkitekturelementene blitt ført inn i skjema, hvor man får et samlet overblikk over bygningens fargesetting i enkelte perioder. Her er også NCS-koder oppført og illustrert. Merk at fargegjengivelse på skjerm og utskrift kan være misvisende, og illustrasjonene må ikke brukes som referanse ved blanding av farge.

3 Beskrivelse og dokumentasjon av trappen

Trappen er vurdert å være en 1700-talls trapp, men med endringer og tilføyelser.

3.1 Trapp mellom 1. og 2. etasje

Figur 1 Rom 104 i 1. etasje i 1922. Kilde: Koren-Wiberg 1922, s. 45.

Figur 2 Rom 104 i 1. etasje i 2015. Foto: Birger Lindstad, 2015.

Trappen løper langs nordveggen i den østre delen av rommet. Nordveggen har stående perlestaffpanel fra to perioder. Det tidligste har smalere panelbord enn det senere. Trappen ser ut til å være en 1700-talls trapp med utsveifete brettbalustre og 1700-talls (?) håndtrev som ender i en spiral. Håndtrevet er skjøtt ved reposit på begge sider. På reposit er alle balustrene sekundære. Generelt gjelder det for hele trappen, ikke bare mellom 1. og 2. etasje, at balustrene kan ha forskjellig datering. Opptrinnene er slitte.

Koren-Wibergs plantegning fra 1916 viser et rett trappeløp uten repos. Trappeoppgangen var ifølge tegningen lukket mot rommet med vegg mot sør og øst, og adgang til trapp var gjennom en dør i nordveggen. Den lukkede trappen fortsatt er fortsatt synlig på sjøstuens nordre fasade. Dette mener vi bekrefter Koren-Wibergs tegning fra 1916 med smal inngangsdør fra nord, omtrent midt på vegg. Se også eldre foto nedenfor.

Trappen kan opprinnelig ha vært frittstående. Opprinnelig har rommet sannsynligvis vært helt åpent og en del av svalgangen på bakkenivå. Dette er bekreftet ved buen i tømmeret på sørsiden av åpningen hvor portalen står nå. Denne buen er malt på undersiden og ment å skulle stå synlig. I nedre del av trappen i 1. etasje er det på sørsiden bevart fire originale balustre. Det kan være flere.

Figur 3 Finnegården i 1915. Kilde: Marcus UiB ([ubb-bros-03439](#)). Døra til museet sees på nordsiden av bygningen.

Figur 4 Utsnitt fra foto i figur 3. Døra inn på nordsiden av bygningen sees under skiltet. Skomakeren er på plass. Det betyr at dette er den perioden inngangen til bygningens 2.etasje er på nordsiden og at trappen er bygget inn. Ifølge Koren Wiberg ble Tyskebryggens våpen satt opp over museets inngang i 1888.

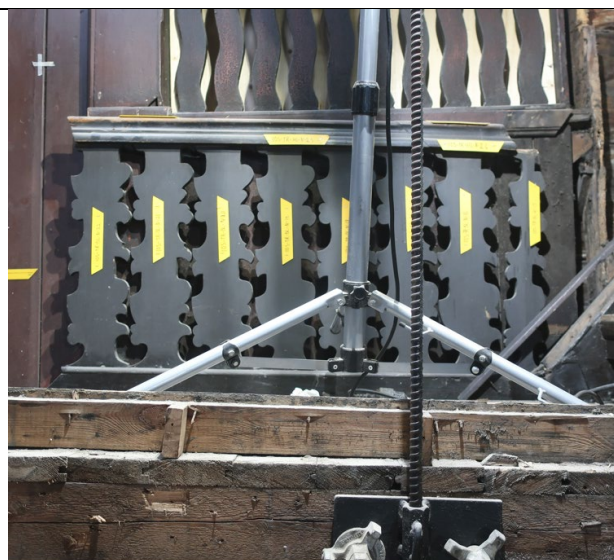
Figur 5 Finnegården mellom 1918-1930. Kilde: Marcus UiB ([ubb-so-0105](#)). Bildet er fra før 1926-27, dvs. før museumsfasaden ble etablert.

Figur 6 Utsnitt fra foto i figur 5. Døra inn på nordsiden av bygningen er fjernet.

Figur 7 Trappen nedenfor reposit er fjernet.

Figur 8 Reposet sett mot nord. Balustre mot nord står fortsatt på plass. Foto nedenfor viser en detalj fra gulvbordene på reposet. Disse har not og fjær og er jevnbrede.

Figur 9 Gjenbruksmaterialer på undersiden av trappen mellom repos og 2. etasje. Bordene er trolig satt på da trappen ble endret og fikk repos.

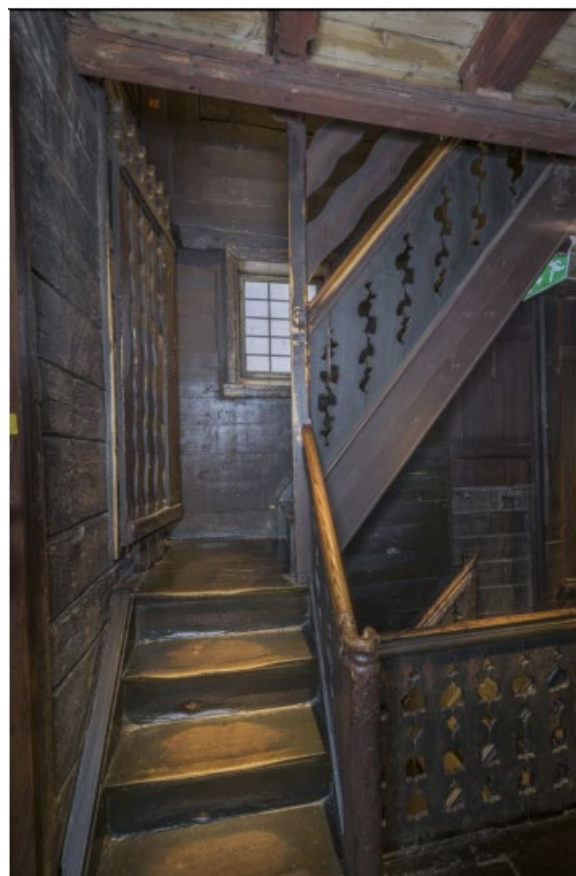

Figur 10 Nordvegg under repos og gulvet i første etasje dekket med hvit papp. Før reposit ble etablert har trappevingen fulgt panelets nedre kant med noe overlapp.

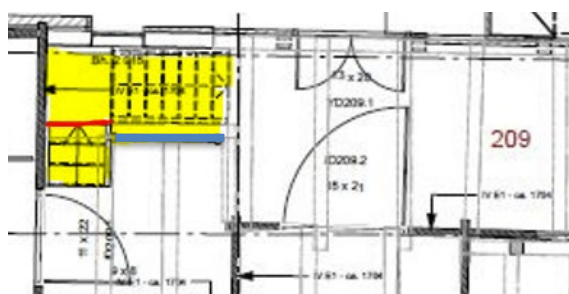
3.2 Trapp mellom 2. og 3. etasje

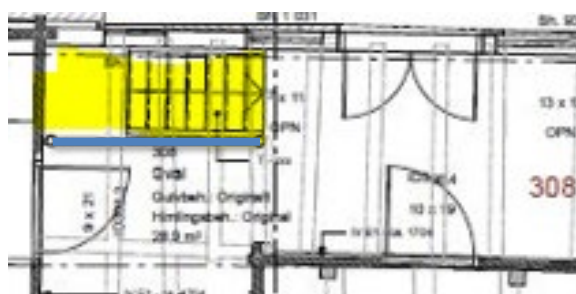
Figur 11 Trapp i 209. Foto: Birger Lindstad, 2015.

Figur 12 Trapp fra 209, med port mot repos. Foto: Birger Lindstad, 2015.

Figur 13 Trapp mellom 2. og 3.etg. fra 2.etg. er markert med gult på grunnplan. Porten er markert med rød strek. Gelender på gulvet i 2.etg. er markert med blå strek.

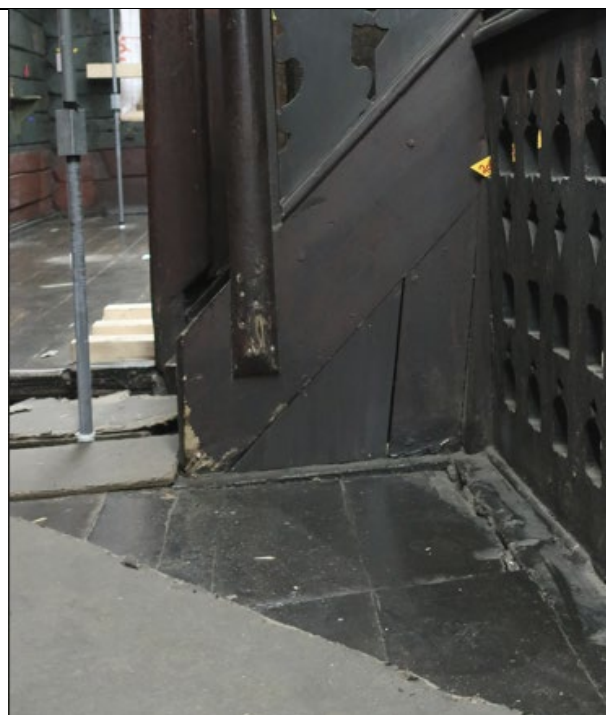
Figur 14 Trapp mellom 2. og 3.etasje er markert med gult på grunnplan. Gelender på gulvet i 3.etg. er markert med blå strek.

Trappen løper fra rom 209 nord for dør 209/206, lander på et repos og løper deretter langs nordvegg opp til rom 308. Ved reposet er det en port i trappen med utsveifete bord, holdt sammen av to labanker. Dette kan være en 1700-talls port. Flere av de utsveifete brettbalustrene har vært tatt ut og satt inn igjen. Deler av håndløperen er trolig 1700-talls, deler er nyere.

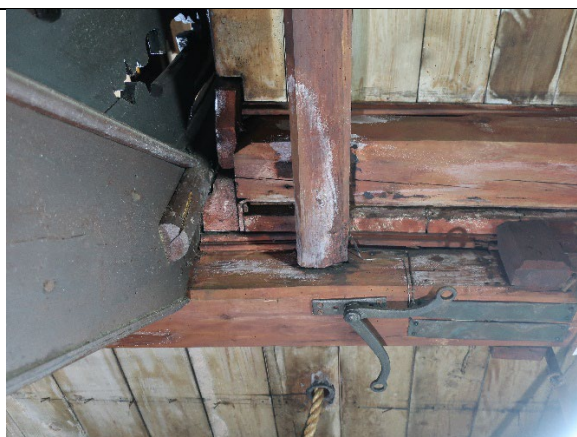
Den nåværende trappen er bredere mellom 1. og 2. etasje (82 cm vange til vange, innvendig mål), enn mellom 2. og 3. etasje (68 cm vange til vange, innvendig mål).

Figur 15 Trappen begynner på gerikten til dør 209/206.

Figur 16 Har innbøtingen i gulvet ved trappen noe med endring av trappeløpet å gjøre? Innbøtingen kan også opprinnelig ha vært en lem.

Figur 17 Undersiden av der trappen går inn i rom 308. Foto viser bjelken trappen ligger an mot og utlektingen for trappen.

Figur 18 Himling og takbjelker over trappeløpet mellom 209 og repos. Notér at det er tatt ut i bjelken, der det er markert med blå pil. Har dette noe med trappen å gjøre?

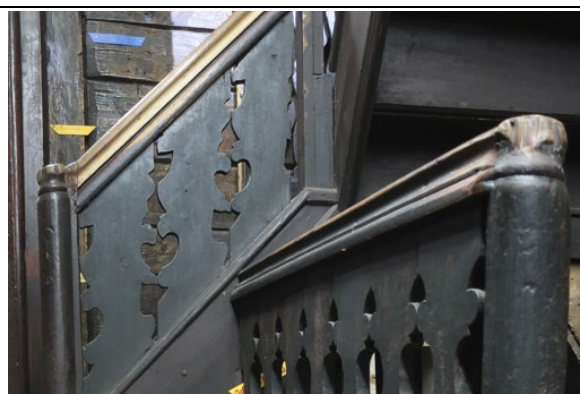
3.3 Balustre og håndtrev

Alle balustrene i trappen er vurdert å være 1700-talls og trolig fra samme periode. Et unntak er noen «kopier» i første etasje som sannsynligvis er laget da Koren-Wiberg rev veggen inn mot skomakeren og etablerte trappen, med repos, slik den står i dag. De sekundære balustrene har samme formspråk som de opprinnelige.

Balustrene er litt forskjellige, men det ser ut til å ha vært to hovedtyper. Balustrene som står på gulvet i 2. etasje, er *type 1* (figur 19) mens balustre i trappeløpene ser å være *type 2* (figur 20 og 23). Type 2 har muligens noen variasjoner. Fordi balustrene er snudd forskjellig vei, ser det ut som det er flere typer enn det er. At de står forskjellig vei tyder på at de har vært tatt ut og satt inn igjen.

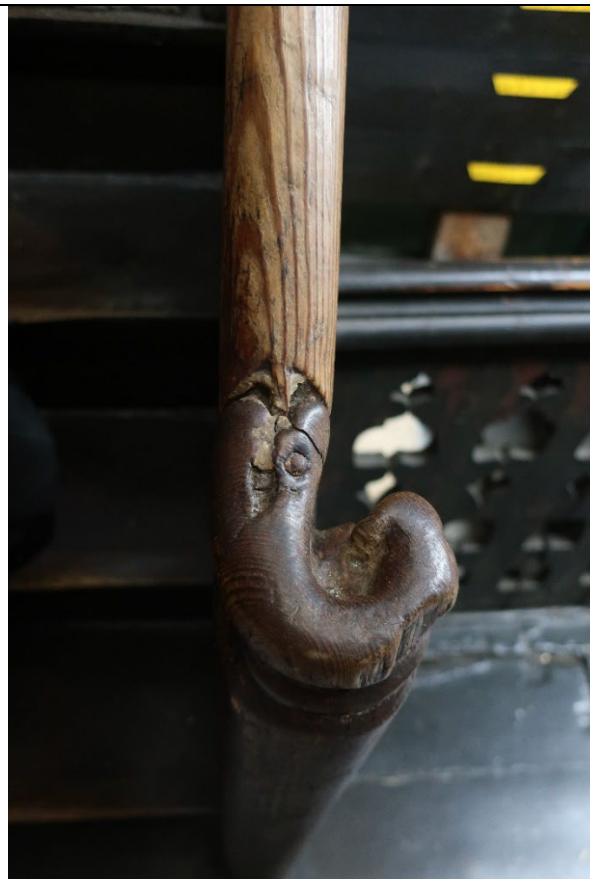
Figur 19 Gelender i 2. etg. Bak går trappen ned til 1. etg. Her er det syv balustre av type 1. Håndtrevet er asymmetrisk. Dette er vurdert å være 1700-talls og annerledes enn det i trappeløpet.

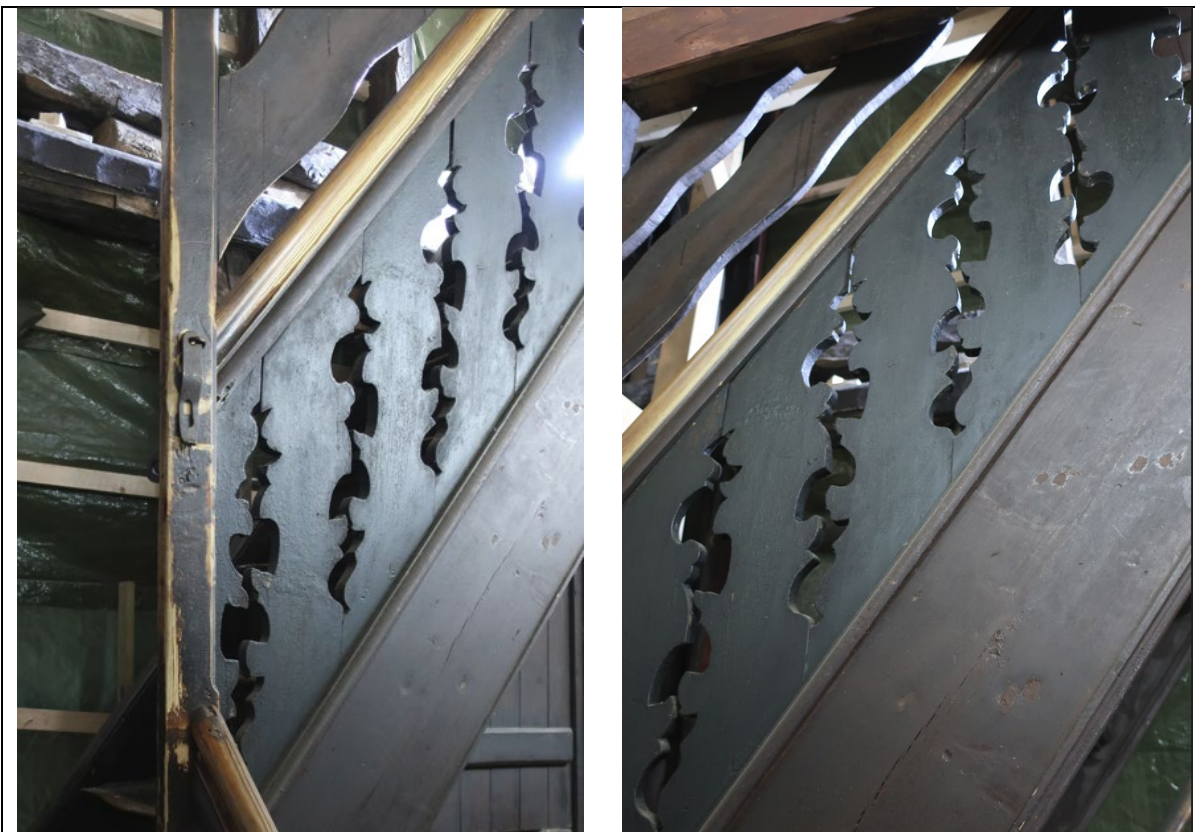
Figur 20 Trappeside mellom 2. etg. og repos. Her er det tre like balustre av type 2. Den nordre/øverste er kuttet på bredden.

Figur 21 Håndtrevet i trappen mellom 209 og repos er symmetrisk og vurdert å være sekundært.

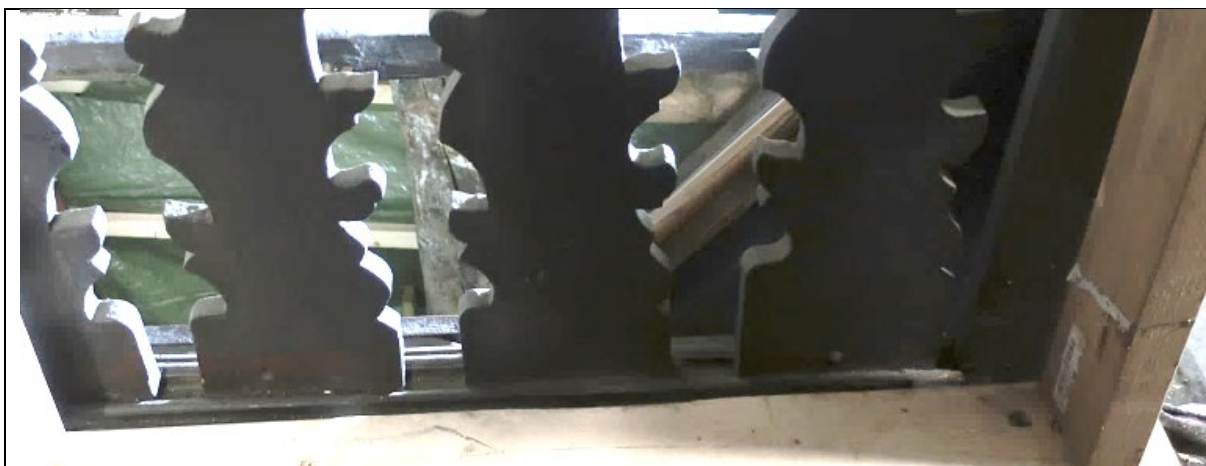
Figur 22 Megleren er vurdert å være 1700-talls.

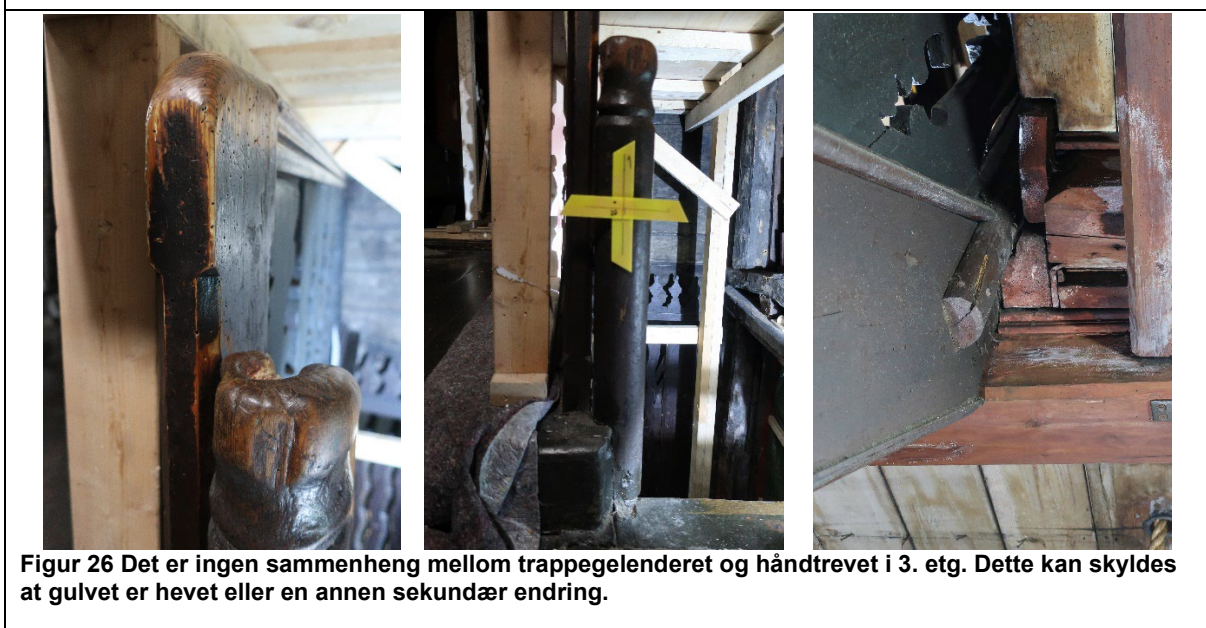
Figur 23 Trappeside mellom repos og 3. etg. Her er det syv like balustre av type 2. Beskrevet fra vest/nederst: Nr. 1: Kuttet i bredden og snudd opp-ned. Nr. 2-5: Står «riktig» vei. Nr. 6-7: Snudd opp-ned og inn-ut.

Figur 24 Vestre og østre del av gelender i 3. etg. Denne har 8 balustre av type 2, med noen variasjoner. Beskrevet fra vest: Nr. 1: Kuttet i bredden mot vest. Nr. 2, 3 og 8: Som 1, men er snudd opp-ned. Nr. 4, 6 og 7: Skiller seg fra 1. Nr. 5: Som 4, 6 og 7, men snudd inn-ut. Balustrene står med tilnærmet lik avstand til hverandre. Legg merke til høydeforskjellen på nedre del (markert med gult).

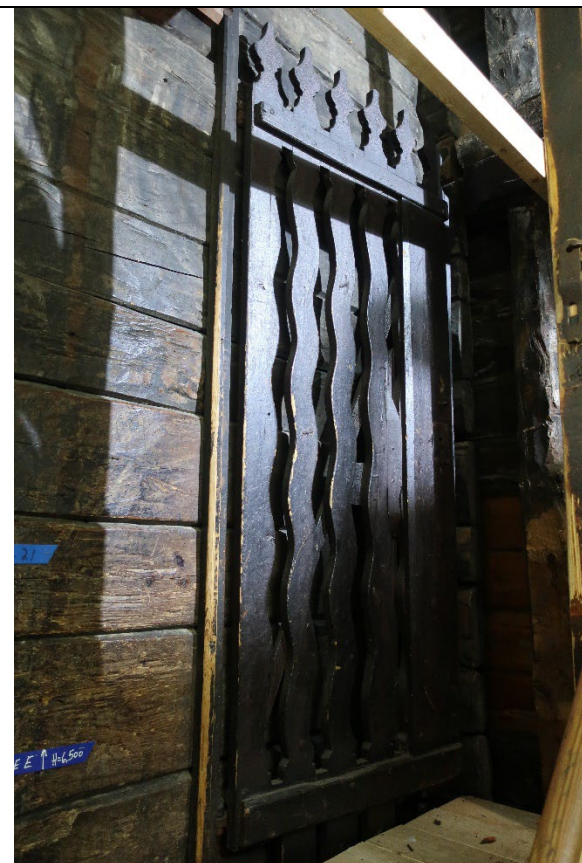
Figur 25 | 3. etasje står balustrene nede i et spor i gulvet. Dette er en annen løsning enn i 2. etasje.

Figur 26 Det er ingen sammenheng mellom trappegelenderet og håndtrevet i 3. etg. Dette kan skyldes at gulvet er hevet eller en annen sekundær endring.

3.4 Port i repos mellom 2.og 3.etasje

Porten er av 1700-talls type. Den kan være gjenbrukt der den står i dag. Stolpen som står i hjørnet på reposit, der trappen endrer løp, er vurdert å være nyere enn selve porten. Den er satt sammen av to sammenlimte bord der det er behov for større tykkelse, og er avfaset på kantene med en typisk sent 1800-talls avfasing.

Figur 27 Porten sett fra rom 209.

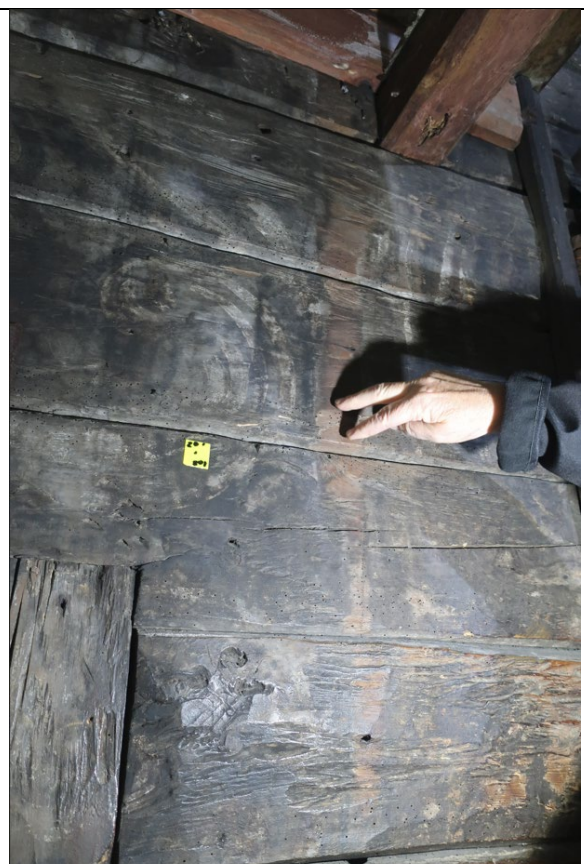
Figur 28 Sekundær stolpe der trappen endrer løp.

3.5 Negativt fargespor på vestvegg i 2.etasje

Mellom nåværende trappeport og gerikt nord på dør 209/206 er det et negativt fargespor i hele veggens høyde. Det er særlig tydelig i øvre del av veggen. Kan dette være spor etter tidligere feste av trappeport? Og en indikasjon på at det har skjedd en endring av trappen?

Figur 29 Negativt fargespor på vestveggen, markert med gul pil.

Figur 30 Negativt fargespor, markert med Tones hånd.

Figur 31 Bue over trappeløpet ned til 1. etasje.

Figur 32 Detalj av samme sted som markert i figur 31.

4 Resultat fra fargeundersøkelsen

4.1 Trapp i rom 105

4.1.1 Sekundære balustre fra repos

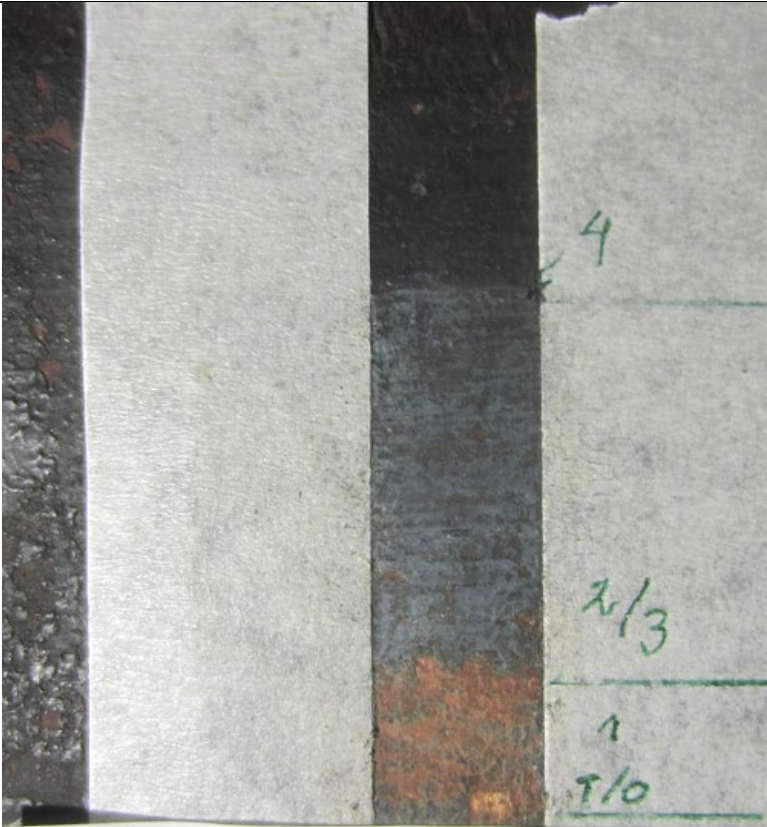
Balustrene er demontert og undersøkt på verkstedet til Gamle 3hus på Fammestad.

Lag	Materiale	Overflate	Fase	Farge	Dekor	NCS-kode	Henvisning	Tekstur/glans	Merknad
0	Tre			lyst					
1				Hvit/grå					Usikkert lag, en mulig tynn grunning.
2	Oljemaling	x		Mørk brun, grønnlig		NCS S 8502-G /8500-N			Malt på 1920-tallet da Koren Wiberg etablerte nåværende trappesituasjon i rom 105
3	Oljemaling	x		Mørk brun		NCS S 8500-N /8502-R			Nåværende farge

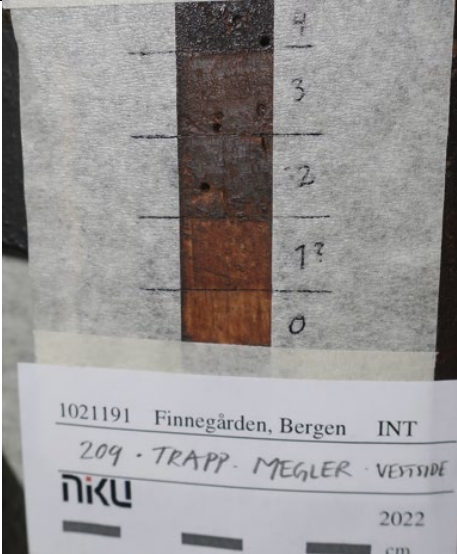
4.2 Trappen i rom 209

4.2.1 Baluster i gelender på gulv

		<p>Kommentar: Det er ikke tatt snitt av dette elementet, men avdekkingen viser at det er likhet i fargehistorikken mellom dette elementet og baluster nr. 7 i gelender i 3. etasje.</p>							
<p>1021191 Finnegården, Bergen INT</p> <hr/> <p>2 ETG. TRAPP, ROM 209</p> <p>BALUSTER</p> <hr/> <p>niku 2022</p>									
Lag	Materiale	Overflate	Fase	Farge	Dekor	NCS-kode	Henvisning	Tekstur/glans	Merknad
0	Tre			Lyst					
1	Oljemaling			Rødbrun		4050-Y70R			Fargen er rødere enn lag 2 på baluster nedenfor repos (lengst sør)
2	Oljemaling			Grågrønn		Ikke kodet			
3	Oljemaling			Blågrå		5020-B10G			Ligner lag 4, baluster nedenfor repos (lengst sør)
4	Oljemaling			Mørk grå		8500-N			Ligner lag 6, baluster nedenfor repos (lengst sør). Veiledende fargekode.

4.3 Trappen mellom rom 209 og repos

4.3.1 Vestsiden av meglers i 209

Kommentar:
Meglere har vært malt som senere lag på porten til reposit.

4.3.2 Oversiden av indre trappevange mot vestvegg

Kommentar:
Det er ikke tatt snitt av dette elementet, men avdekkingen viser at det er likhet i fargehistorikken mellom dette elementet og balustre i gelender på gulv i 209.

Lag	Materiale	Overflate	Fase	Farge	Dekor	NCS-kode	Henvisning	Tekstur/glans	Merknad
6	Lakk	X		-					
5	Lakk	X		-					
4	Olje (?)			Mørk brun		8595-Y80R / 9000-N		Blank	
3	Lakk	X		-					
2	Olje			Mørk rødbrun		8505-Y50R		Blank	
1	Olje	X?		Rødbrun		8005-Y50R			Tynn. To lag?
0	Tre		Lyst						

Tabellen har nåværende lag øverst

4.3.3 Baluster i trappen før repos

Kommentar:

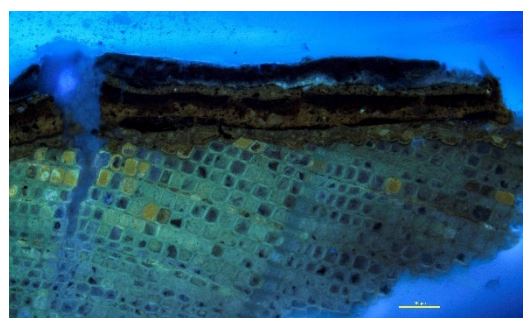
Det er store likheter i fargelagene mellom dette elementet og balustre i gelender som står på gulvet i 3. etasje. De første lagene har likheter med undersiden av håndtrevet over repos.

Lag 1-2: Det kan se ut som det ligger et farget lag uten synlige pigmenter mot treet. Laget ser ut til å ligge under det grå fargelaget som er funnet ved avdekking. Mellom dette laget og treverket ligger det er tynt, ikke sammenhengende lag som fluoriserer forholdsvis sterkt og bare sees i UV-lys. Kan dette være et limlag og spor etter limfarge?

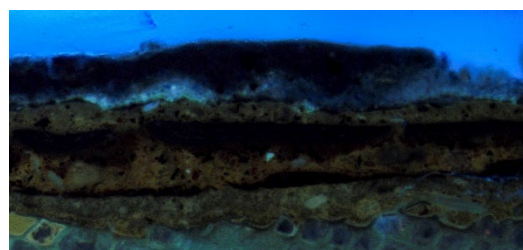
Lag 3: Det rødbrune laget er en blanding av flere pigmenter: jernoksidrødt(?), blyrød og trekullsort. Laget er delt i to når det betraktes i snittet og det er usikkert om dette er ett eller to lag.

Lag 4: Her sees klare blå pigmenter i en grå semiopak masse. Kan dette være smalte? Laget har helt klart fremstått som blått.

Lag 5 og 6: Disse lagene er vanskelige å lese i snittet. Det er mulig at i alle fall lag 5 er smuss.

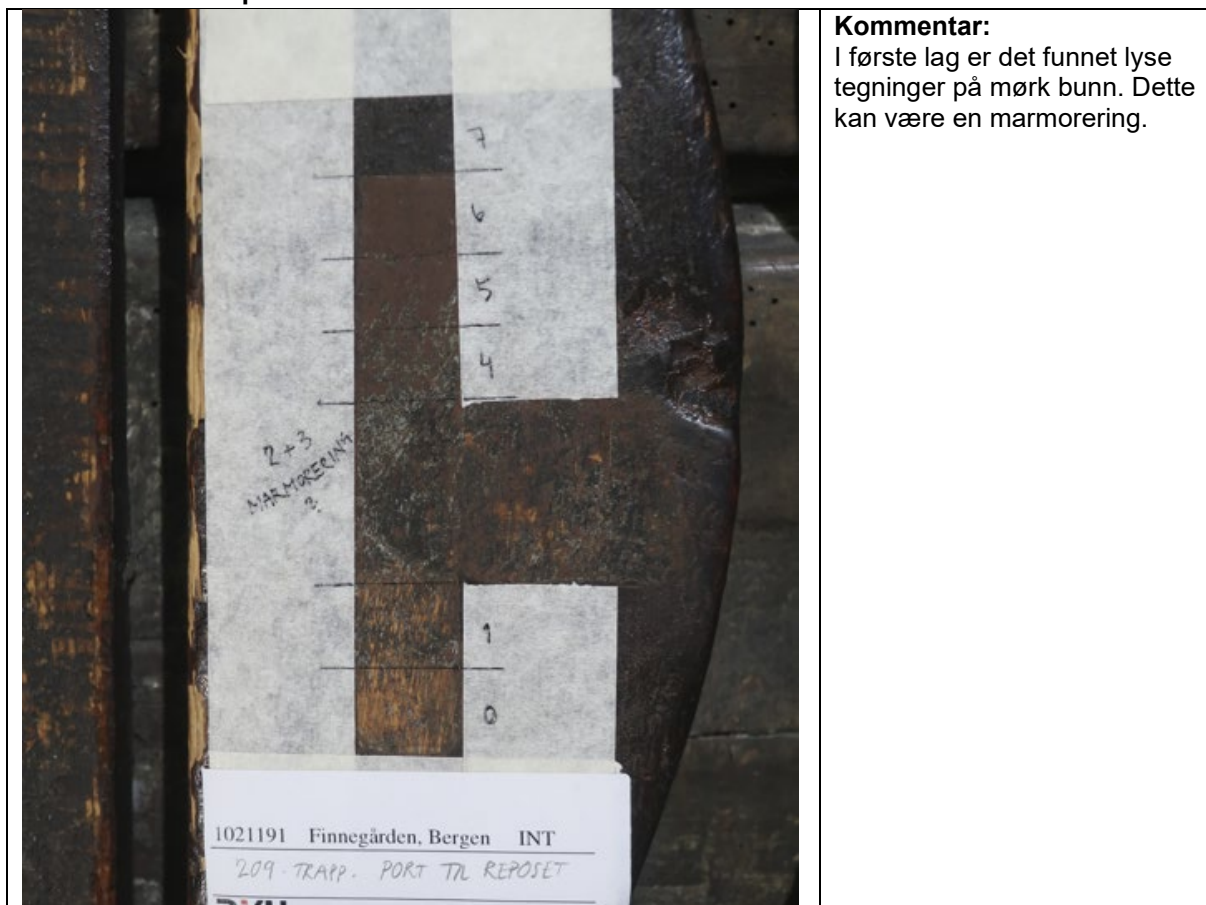
Tverrsnitt av malingslagene på balustren. 10x forstørrelse. Fotografert med pålys og UV-lys.

Detalj av tverrsnittfotoene ovenfor.

Lag	Materiale	Overflate	Fase	Farge	Dekor	NCS-kode	Henvi-sning	Tekstur/g-lans	Merknad
0	Tre			Lyst					
1	Oljemaling	x		Grå		8000-N			
2	Oljemaling	x		Mørk brun/grå		8505-Y20R			
3	Oljemaling	x		Rødbrun		7020-Y20R			
4	Oljemaling	x		Blågrå		5020-B10G			
5	Oljemaling	?		Grå		8005-B50G			Veiledende fargekode
6	Oljemaling	x		Mørk grå		8500-N			Nåværende farge

4.3.4 Port ved repos

Kommentar:

I første lag er det funnet lyse tegninger på mørk grunn. Dette kan være en marmorering.

Lag	Materiale	Overflate	Fase	Farge	Dekor	NCS-kode	Henvi-sning	Tekstur/glans	Merknad
7	?	X		Mørk brun		8505/Y80R / 9000-N			Tilsvarende øverste fargelag på trappevengen.
6	Olje	X		Rødbrun		7010-Y80R / 8010-Y80R			
5	Olje	X		Rødbrun		-			Tynn. Ikke avdekket godt nok til NCS-koding.
4	Olje	X		Rødbrun		-			Tynn. Ikke avdekket godt nok til NCS-koding.
3	Olje	X?		Hvit/lys grønn (?)	X?	3005-Y			Veiledende NCS-kode
2	Olje	X?		Svart	X?	9000-N			
1	Olje			Brun		8005-Y20R			
0	Tre			Lyst					

Tabellen har nåværende lag øverst

4.4 Trapp mellom repos og rom 308

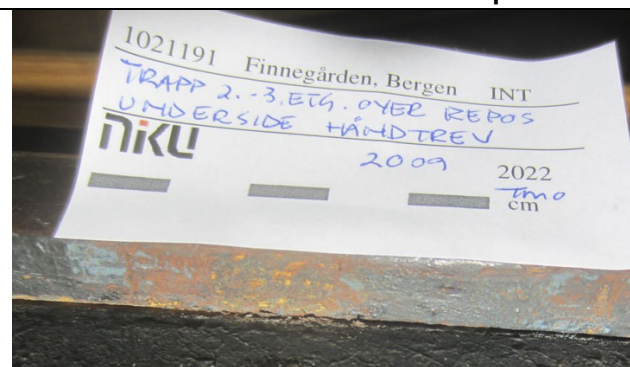
4.4.1 Trappevange over repos

							<p>Kommentar Dette elementet er vurdert å være sekundært og fra en ombygging av trappen som trolig har skjedd på 1800-tallet. Basert på utforming og detaljering er endringen mest sannsynlig gjort etter 1850, trolig mot slutten av 1800-tallet.</p> <p>Vangen har færre og andre fargelag enn de elementene i trappen som er vurdert å tilhøre en eldre trapp.</p>			
Lag	Materiale	Overflate	Fase	Farge	Dekor	NCS-kode	Henvisning	Tekstur/glans	Merknad	
0	Tre									
1	Oljemaling	x		Brun		7020 - Y70R		Matt	Usikkert om dette er to lag	
2	Oljemaling	x		Brun		8005- Y80R		Halvmatt		

4.4.2 Håndtrev over repos

							<p>Kommentar Dette elementet er vurdert å være sekundært og fra en ombygging av trappen som trolig har skjedd på 1800-tallet. Basert på utforming og detaljering er endringen mest sannsynlig gjort etter 1850.</p> <p>Vangen har færre og andre fargelag enn de elementene i trappen som er vurdert å tilhøre en eldre trapp.</p> <p>I figuren: T/O = Tre, lag 0.</p>			
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

4.4.3 Undersiden av håndtrev over repos

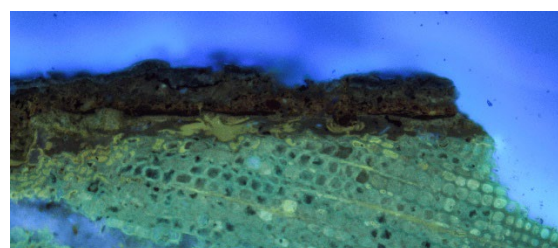

Kommentar

Lag 1: Det kan se ut som det ligger et farget lag uten synlige pigmenter mot treet. Dette kan tilsvare deler av lag 1 på undersøkte balustere i trappen mellom 209 og repos og gelenderet i 3. etasje.

Lag 2: Det rødbrune laget er en blanding av flere pigmenter; jernoksidrødt(?), blyrød og trekullsort og kan ligne lag 2 på undersøkt balustere.

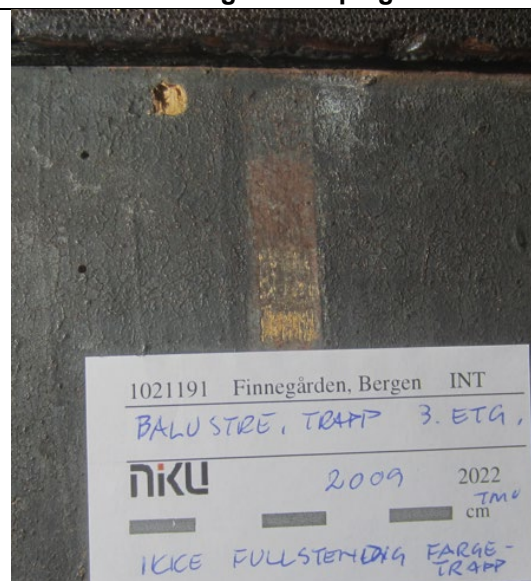
Det ligger grå lag over dette som ikke er videre undersøkt.

Tverrsnitt av malingslagene på undersiden av gelenderet. 10x forstørrelse. Fotografert med pålys og UV-lys.

4.5 Trapp i rom 308

4.5.1 Baluster i gelender på gulv

Kommentar

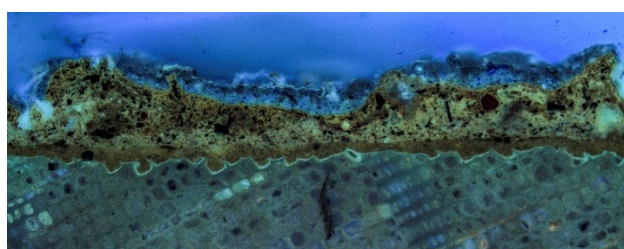
Det er store likheter i fargelagene mellom dette elementet og undersøkt baluster i trappen mellom 209 og repos, se avsnitt 4.2.3 Baluster i trappen før repos (baluster lengst sør). De første lagene har likheter med undersiden av håndtrevet over repos.

Lag 1: Det kan se ut som det ligger et farget lag uten synlige pigmenter mot treet. Laget ser ut til å ligge under det grå fargelaget som er funnet ved avdekking. Mellom dette laget og treverket ligger det er tynt, ikke sammenhengende lag som fluoriserer forholdsvis sterkt og bare sees i UV-lys. Kan dette være et limlag og spor etter limfarge?

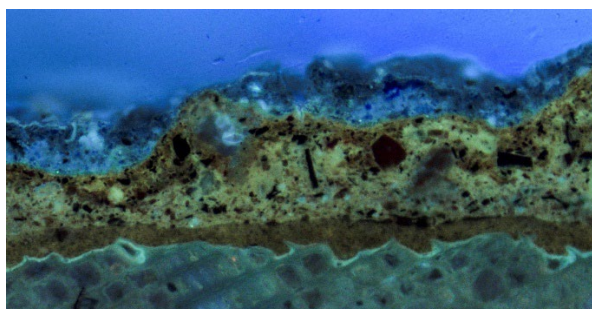
Lag 2: Det rødbrune laget er en blanding av flere pigmenter: jernoksidrødt(?), blyrød og trekullsort.

Lag 3: Her sees klare blå pigmenter i en grå semiopak masse. Dette er visuelt vurdert å være pigmentet smalte. Laget har helt klart fremstått som blått.

Lag 4 og 5: Disse lagene er vanskelige å lese i snittet. Det er mulig at i alle fall lag 5 er smuss.

Tverrsnitt av malingslagene på balusteren i 3. etasje. 10x forstørrelse. Fotografert med pålys og UV-lys.

Detalj av tverrsnittfotoene ovenfor.

Lag	Materiale	Overflate	Fase	Farge	Dekor	NCS-kode	Henvisning	Tekstur/glans	Merknad
0	Tre			lyst					
1	Oljemaling	x		Grå		8000-N			Usikker kode
2	Oljemaling	x		Rødbrun		7020-Y50R			
3	Oljemaling	x		Blågrå					
4	Oljemaling	x		Grå					
5	Oljemaling	x		Mørk grå		8500-N			Fargene ligner fargelag på balustre i trapp mellom 2.- og 2. etasje, nedenfor repos

5 Oppsummering

5.1 Endringer i trapp mellom 2. og 3. etasje

NIKU vurderer at trappen fra 2. til 3. etasje kan være sekundær på dagens plassering. Alternativt har den stått i dette hjørnet, men er bygget om.

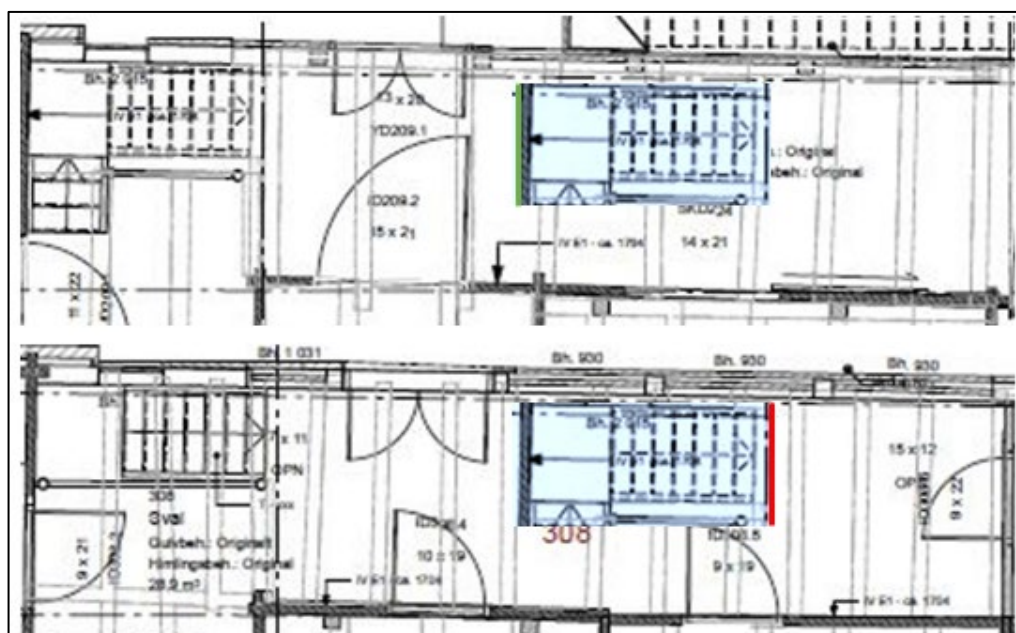
Denne antakelsen er basert på:

- I 209 starter trappen nesten foran dør 209/206 og foran beitskia i vestveggen.
- Trappevangen ligger an mot antatt sekundær kledning på nordvegg.
- Trappevangen og undersiden av trappen ser ut til å ha få fargelag.
- Inntrinnene er forsterket i fremkant med en eikelist.
- Megleren i 2. og 3. etasje er festet til trappevangen og står ikke på gulvet.
- Negativt fargespor på vestveggen, nord for dør 209/206, kan være spor etter annen plassering av trappeporten.
- Stolpen som står i hjørnet på reposit, der trappen endrer løp, har sent 1800-talls profiler.
- Balustrene er «omrotet»
- Håndtrevet på trappeløpet på sørsiden av trappen og på gelender i 3. etasje er sekundært.

5.1.1 Forslag til alternative trappeløp mellom 2. og 3. etasje

De to forslagene nedenfor er ikke basert på spor i bygningen.

- A. Trapp fra 2. til 3. etasje kan ha vært en rettløpet trapp lenger øst i svalen. En rettløpet trapp med samme stigning ville ta noe mer plass. Trappen ville være mer uhensiktsmessig plassert i forhold til ferdsel i svalen, men enklere å bære ting i. I figur 33 er trappen med repos brukt som illustrerende markering av hvor trappen kan ha gått. Grønn strek viser hvor trappen kunne startet i 209, rød strek viser hvor trappen kunne ha kommet opp i 308. Dørene inn til bodene har slått ut. Man ville ikke kunne passere forbi trappen om boddørene var åpne. Merk at en nå nedtatt vegg i tredje etasje ikke ville gjøre det mulig med trapp lenger øst i svalen.

Figur 33 er nåværende trapp med repos brukt som illustrerende markering.

- B. Trappen kan ha løpt utenpå svalen i et lukket trapperom slik som i Jacobsfjorden. Trappen utenpå må ha løpt omtrent der trapp inne er markert i figur 33.

5.2 Trappens historikk basert på undersøkelsene og andre kilder

Periode →	1	2	3
Datering →	1704 – ca. 1879	Ca. 1879 – ca. 1922	Ca. 1922 – d.d.
	Sjøstuen oppført etter brannen i 1702	Oppføring av Tasken og endring av sjøstuens fasade i 1. etasje	
Trapp fra 1. til 2. etasje	Svalen i første etasje er åpen. Det er ikke vegg mot nord eller portal mot vest. Trappen kan ha løpt der den løper nå, kanskje inne i et trappehus og med port nede i trappen. Se for eksempel dagens trappeløsning i Bugården.	Koren-Wibergs plantegning fra 1916 viser et rett trappeløp uten repos. Spor i nordveggen viser det samme. Trappeoppgangen var ifølge tegningen lukket mot rom 105 med vegg mot sør og øst, trolig fordi rom 105 ble brukt til butikklokale med inngang fra vest. Adgang til trapp var gjennom dør i nordveggen. Dette stemmer med NIKUs undersøkelser.	Rettløpt trapp med repos løper åpent i rom 105, tilsvarende situasjonen i 2015 før restaureringen startet.
Trapp fra 2. til 3. etasje	Trappen kan ha løpt utenpå svalen i et lukket trapperom slik som i Jacobsfjorden. Har den da løpt vest i svalen omtrent på samme sted som trapp 1. til 2. etasje? Dvs. at man har kommet opp til 2. etasje der trappen løper nå, gått ut i trapperommet på et repos utenfor svalen, gått opp trappen som stiger mot vest, deretter fra repos og inn i sval. Trappen kan ha løpt lenger øst i svalen.	Trapp til 2. etasje i Tasken kom i 1912-13. Trappen er plassert slik den står i dag i det nordvestre hjørnet i forbindelse med lukking av svalen. Koren-Wiberg fikk lukket svalen av brannvern hensyn i 1917, slik den står i dag. Svalen kan ha blitt lukket før 1917, det vet vi ikke noe om, men flere svalganger på Bryggen ble lukket på 1800-tallet. De to vinduene i trappen ligger på sekundær kledning, som igjen ligger inntil dekorert stolpe i ytterveggen i svalen (nordveggen). Dekoren er trolig 1700-talls. Dette tilsier at vinduene kan ha blitt flyttet hit da veggen ved trappen ble kledd inn med liggende plank. Vi har funnet elementer på trappen som vi mener er fra tidligst 1850 og trolig senere. Det er usikkert om dette er en så sen endring at Koren Wiberg er ansvarlig for endringen.	Som trappeløp i dag.
Farger	Trappens 1700-talls-elementer har fargelag som går igjen på flere elementer. Trappen kan ha stått umalt i en periode. Dette vet vi ikke. Trappesider/balustre, kanskje (deler av) håndtrev og sidevanger har vært malt brunrød Trappesider/balustre, kanskje (deler av) håndtrev og	De fargene som er funnet på sekundære elementer i trappen (mørke, brune) er typiske for seint 1800-tall/ tidlig 1900-tall.	Antakeligvis som i dag. De sekundære balustrene på reposit har to brune fargelag. Koren Wiberg har malt dem brune for at de skulle passe med de opprinnelige balustrenes skitne overflater.

Periode →	1	2	3
Datering →	1704 – ca. 1879 Sjøstuen oppført etter brannen i 1702	Ca. 1879 – ca. 1922 Oppføring av Tasken og endring av sjøstuens fasade i 1. etasje	Ca. 1922 – d.d.
	sidevanger har vært malt blå/blågrå. Dette kan ha vært en blåfarge av smaltepigment, som var vanlig på 1700-tallet, før prøysserblått kom. Ikke vanlig på 1800-tallet.		

6 Fargehistorikk

Se Vedlegg 1. Periodeskjema.

7 Konklusjon

Vi vet ikke noe sikkert om hvorledes trappen opprinnelig har løpt, hvorledes den opprinnelig var overflatebehandlet eller trappens endringshistorikk. Den følgende tabellen er kvalifisert gjetting basert på vurderinger på stedet, diskusjoner med arkitektene og tidligere fargeundersøkelse, og et forsøk på en sammenfatning av antakelser og funn.

Trappen kan ha stått umalt opprinnelig. Den kan også ha stått med umalte og malte elementer i samme periode.

Det er lite sannsynlig at trappen har fremstått så mørk som i dag på 1700-tallet. Opp-trinn og inntrinn har sannsynligvis vært umalte, slik gulvene med stor sannsynlighet også har vært. Balustre og deler av håndtrev er sannsynligvis de elementene som har vært malt først.

8 Innlegg til diskusjon om tiltak

Tiltaksforslagene er ikke begrunnet eller vurdert i forhold til verdipåvirkning. Dette kan gjøres i de videre diskusjonene.

1. Trappens overflater renses. På opptrinn og inntrinn og innside vange fjernes lakk og maling. Det vurderes om inntrinn skal lakkkes etter fjerning av nåværende lakk. Det vurderes i hvilken grad balustre, vanger og meglere skal retusjeres.
2. Trappens overflater renses. På opptrinn og inntrinn og innside vange fjernes lakk og maling. Det vurderes om inntrinn skal lakkkes etter fjerning av nåværende lakk Dessuten males balustre og meglere røde med oljebasert maling, NCS S 4050-Y70R. Underliggende malinglag fjernes ikke, men overflaten må behandles slik at ny maling får heft. Det bør velges et område som ikke males, men blir stående som referanse.

9 Kilder

Koren-Wiberg, C. (1922). *Det Hanseatiske museum i 50 aar: festskrift i anledning av museets 50 aars jubilæum 26. juli 1872-26. juli 1922.*

Olstad et al. (2019). *Bf 248 Finnegården. Bergen. Fargeundersøkelser av utvalgte rom. NIKU Oppdragsrapport 27/2019.*

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Rapport 172

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736, Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

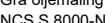

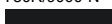
NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112, Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00

Perodeskjema over fargehistorikk

Fargelag funnet ved avdekking på de forskjellige elementene er plassert inn i historikkskjema. Skjemaet gir en oversikt, men her kan det være feilplasserte fargelag.

Periode →	I	II	II	III
Datering	1704(?) – ca. 1879 Sjøstuen oppført etter brannen i 1702	Ca. 1879 – ca. 1922 Oppføring av Tasken og endring av sjøstuens fasade i 1. etasje		
Datering →	1704 – siste halvdel av 1800-tallet ¹	siste halvdel av 1800-tallet ² - 1916/17	1916/17 - 1922	1922 - d.d.
Elementer ↓				
209. Baluster i trappeside/gelønder på gulv	Umalt? Rødbrun oljemaling NCS S 4050-Y70R Grågrønn? Ikke kodet Blågrå oljemaling ³ NCS S 5020-B10G 			Mørk grå oljemaling NCS S 8500-N
209. Megler	Umalt? Rødbrun oljemaling. Ikke kodet.	Rødbrun oljemaling NCS S 7010-Y70R/8010-Y70R 		Brun oljemaling (halvmatt) NCS S 8005-Y80R
209. Oversiden av innervange på vestveggen før repos	Umalt? Rødbrun oljemaling. Ikke kodet.	Rødbrun oljemaling NCS S 7010-Y70R/8010-Y70R 		Mørk brun oljemaling NCS S 8595- Y80R/9000-N
209. Håndtrekk mellom 209 og repos			Rødbrun oljemaling NCS S 7020-Y20R 	Brun oljemaling (halvmatt) NCS S 8005-Y80R
209. Baluster mellom 209 og repos	Umalt? Grå oljemaling NCS S 8000-N Mørk brun/grå oljemaling NCS S 8505-Y20R Rødbrun oljemaling NCS S 7020-Y20R Blågrå oljemaling NCS S 5020-B10G 			Mørk grå oljemaling NCS S 8500-N
209. Port i repos	Umalt? Marmorert? Rødbrun oljemaling. Ikke kodet.	Rødbrun oljemaling NCS S 7010-Y70R/8010-Y70R 		Mørk brun oljemaling NCS S 8595- Y80R/9000-N

¹ Denne dateringen er basert på utformingen av trappelementer som er vurdert som sekundære.

² Denne dateringen er basert på utformingen av trappelementer som er vurdert som sekundære.

³ Fargelaget inneholder smalte, ett blått pigment som var mye brukt på 16- og 1700-tallet, men ikke på 1800-tallet. Det er derfor lite sannsynlig at fargen er malt på 1800-tallet.

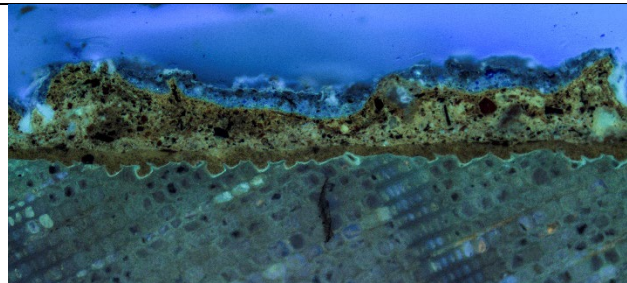
Vedlegg 1. Periodekjema

Periode →	I	II	II	III
Datering	1704(?) – ca. 1879 Sjøstuen oppført etter brannen i 1702	Ca. 1879 – ca. 1922 Oppføring av Tasken og endring av sjøstuens fasade i 1. etasje		
Datering →	1704 – siste halvdel av 1800-tallet ¹	siste halvdel av 1800-tallet ² - 1916/17	1916/17 - 1922	1922 - d.d.
209. Yttersiden av trappevange mellom repos og 309			Brun oljemaling (matt) NCS S 7020-Y70R 	Brun oljemaling (halvmatt) NCS S 8005-Y80R
209. Underside av håndtrev mellom repos og 309	Umalt? Grå oljemaling NCS S 8000-N Mørk brun/grå oljemaling NCS S 8505-Y20R Rødbrun oljemaling NCS S 7020-Y50R 			Grå. Ikke kodet.
309. Baluster i trappeside/gelender på gulv	Umalt? Grå oljemaling NCS S 8000-N Mørk brun/grå oljemaling NCS S 8505-Y20R Rødbrun oljemaling NCS S 7020-Y50R Blågrå oljemaling NCS S 5020-B10G 			Mørk grå oljemaling NCS S 8500-N
105. Sekundære balustre på repos				Mørk brun grønnlig NCS S 8502-G/8500-N Mørk brun NCS S 8500-N/8502-R

Prøve 1. Rom 308, 3. etg. Baluster i gelender. Nr. 7 fra vestvegg. Prøven tatt øverst på balustren.

Figur 1 Tverrsnitt av prøve 1. 10x forstørrelse. Fotografert med pålys.

Figur 2 Tverrsnitt av prøve 1. 10 x forstørrelse. Fotografert med UV-lys.

Prøve 2. Trapp mellom repos og 3. etasje. Baluster i gelender. Nr. 1 fra vestvegg. Prøven tatt øverst på balustren.

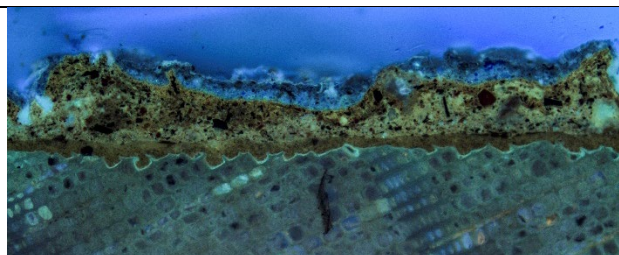

Snittinformasjon mangler fordi prøven ble ødelagt ved sliping.

Prøve 3. Trapp mellom 2. etasje og repos. Baluster i gelender. Nr. 3 fra megler. Prøven tatt øverst på balustren.

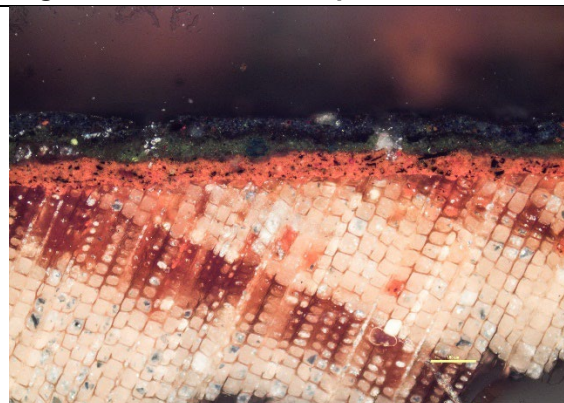

Figur 3 Tverrsnitt av prøve 3. 10 x forstørrelse. Fotografert med pålys.

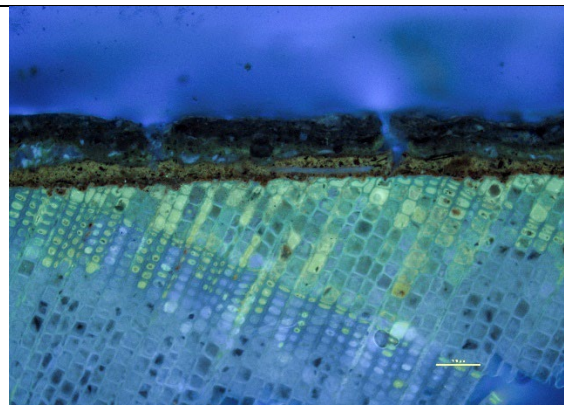

Figur 4 Tverrsnitt av prøve 3. 10 x forstørrelse. Fotografert med UV-lys.

Prøve 4. Rom 209. Baluster i gelender. Nr. 1 fra megler. Prøven tatt øverst på balustren.

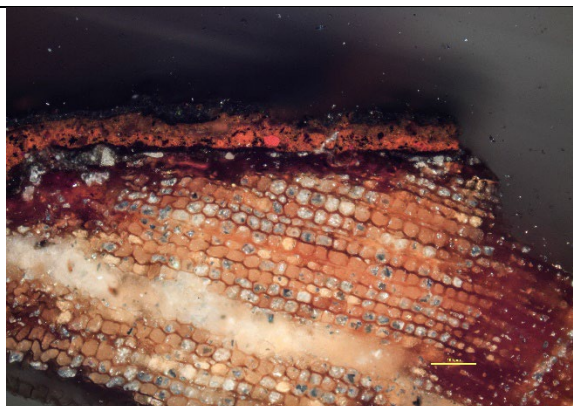
Figur 5 Tverrsnitt av prøve 4. 10 x forstørrelse. Fotografert med pålys.

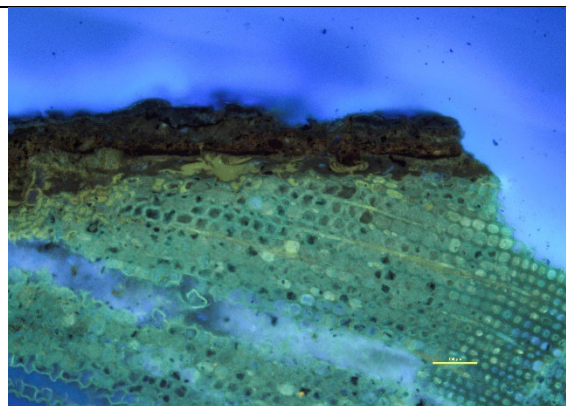
Figur 6 Tverrsnitt av prøve 4. 10 x forstørrelse. Fotografert med UV-lys.

Prøve 5. Trapp mellom 2. og 3. etasje. Undersiden av håndtrev.

Prøvested ikke fotografert

Figur 7 Tverrsnitt av prøve 5. 10x forstørrelse. Fotografert med pålys.

Figur 8 Tverrsnitt av prøve 5. 10x forstørrelse. Fotografert med UV-lys.